

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

МОРАЛЬНІ ОСНОВИ ПРАВА

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

16 ГРУДНЯ 2010

**м. Івано-Франківськ
2010**

УДК 17.02: 340.11 (063)
ББК 87.7+67.02я73
М 79

Рекомендовано до друку Вченою радою Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ, протокол № 4 від 01.12.2010 р.

Редакційна колегія:

*Кафарський Володимир Іванович (голова колегії), доктор юридичних наук, професор;
Ларіонова Вікторія Костянтинівна, доктор філософських наук, професор;
Фріс Павло Львович, доктор юридичних наук, професор;
Шутак Ілля Дмитрович, доктор юридичних наук, професор;
Москалець Віктор Петрович, доктор психологічних наук, професор;
Андрухів Ігор Олексійович, доктор історичних наук, доцент;
Бойчук Василь Миколайович, кандидат філологічних наук, доцент.*

М 79 **Моральні основи права: матеріали Між нар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 16 грудня 2010 р.). – Надвірна ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. – 700 с.**

Право і мораль як складові частини духовної культури суспільства органічно пов'язані, що знаходить своє відображення у правовій системі державно організованого суспільства, яке конституційно закріплює життєво важливі норми, цінності та моральні принципи. Сучасні кардинальні зміни державно-політичних відносин вимагають переосмислення існуючих уявлень про співвідношення права та моралі у напрямі підвищення їх ролі у державотворчих процесах та формуванні громадянського суспільства. Вирішенню цих теоретико-прикладних проблем й присвячені матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Моральні основи права», вміщені у цьому збірнику.

Право и мораль как составляющие духовной культуры общества органично взаимосвязаны и отображаются в правовой системе государственно организованного общества, которое конституционно закрепляет жизненно важные нормы, ценности и моральные принципы. Современные кардинальные изменения государственно-политических отношений требуют переосмысления существующих представлений о соотношении права и морали в государственном строительстве и формировании гражданского общества. Решению этих важных теоретико-прикладных проблем посвящены материалы Международной научно-практической конференции «Моральные основы права», опубликованные в этом сборнике.

Law and Morality as integral parts of spiritual culture of society are organically connected. It finds its attraction in legal system of the state-organized society which constitutionally fix the most vital and important norms, values and principles. The modern cardinal changes of political relations demand comprehending the current ideas of interaction of Law and Morality in direction of enhancing their role in a state-making process and forming civil society. The publications contained in this issue of International scientific practical conference «Moral basics of Law» are mainly dedicated to solving these theoretical and practical problems.

Відповідальність за точність та достовірність інформації, що міститься у статтях, покладається на авторів.

УДК 17.02: 340.11 (063)
ББК 87.7+67.02я73

© Прикарпатський юридичний
інститут ЛьвДУВС, 2010

ISBN 978-966-7524-80-7

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Доповіді

МОРАЛЬ І МОРАЛЬНІСТЬ В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Володимир Іванович Кафарський,
*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
конституційного та міжнародного права Прикарпатського
юридичного інституту Львівського
державного університету внутрішніх справ*

Динаміка сучасних конституційних процесів свідчить, що вони у більшості випадків зумовлені певною структурою суспільства, мереживом соціальних зв'язків та усталених стереотипів поведінки. А тому визначення правового стану соціального середовища на кожному етапі його функціонування – розвитку чи занепаду, має залишатися в центрі уваги теорії і практики конституціоналізму, який виходить з того, що джерелом суспільного багатства є людина з її знаннями, освітою і культурою. Сформувати таку людину можливо лише в державі, правовий стан якої відповідає критеріям соціальної справедливості і дозволяє громадянам вільно користуватися своїми правами.

З позицій конституціоналізму норми права як смислообраз даного, як артефакт культури несуть у собі досвід раціонального орієнтування в соціальному просторі та інтенцію функціональної адаптації до істотних закономірностей суспільного буття. Відтак конституціоналізм як соціальне явище відображає еволюцію поглядів, ідей, доктрин про природу конституції та практику втілення політичних ідей в суспільне життя. Звідси й розуміння сутності конституціоналізму як обмеження сваволі публічної влади, здійснення судового контролю за актами органів публічної влади на предмет їх відповідності засадам верховенства права та визначення системи цінностей конституційного ладу.

Специфіка конституціоналізму визначається трьома його основними вимірами: 1) сукупністю певних доктрин, концепцій та теорій про природу конституції; 2) політично-правовою практикою втілення цих ідей в життя; 3) конституційним регулюванням відповідних соціальних явищ і процесів.

ухвали місцевого господарського суду, передбачені п. п. 1, 5, 10 - 21 ч. 1 цієї статті, до суду апеляційної інстанції передаються лише копії матеріалів, необхідних для розгляду скарги. У разі необхідності апеляційний господарський суд може витребувати також копії інших матеріалів справи.

Важливою новелою ГПКУ є також обмеження процесуального строку розгляду справи двома місяцями із можливим продовженням строку розгляду спору, але не більш як на п'ятнадцять днів (ч. 3 ст. 69 ГПКУ) та розгляд заяви про відвід самим суддею (ч. 5 ст. 20 ГПКУ).

Таким чином, зловживання правами сторонами у господарському процесі є неприпустимим, а гарантом належного використання прав повинен бути суд, який володіє необхідним обсягом повноважень.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України – 1992. – №6 (11.02.92). – ст. 56.
2. Рекомендації президії Вишого господарського суду України «Про внесення змін і доповнень до деяких роз'яснень президії Вишого арбітражного суду України і президії Вишого господарського суду України» від 19.07.2010 року №04-06/113 // Вісник господарського судочинства. – 2010. – №5. – С. 43-47.
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 року №2453-VI // Офіційний вісник України – 2010. – №55/1 (30.07.2010). – ст. 1900.

РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЛАСНОСТІ НА НАДРА

Ольга Анатоліївна Грицан,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського та екологічного права Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ

Відповідно до ст. 13 Конституції України надра, поряд з іншими природними ресурсами у межах території нашої держави, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони визнаються об'єктом права власності Українського народу. При цьому кожному громадянину України надається конституційне право користуватися природними об'єктами права власності народу [1]. Таке ж положення закріплено у ст. 4 Кодексу України про надра (далі – КУпН), відповідно до якого надра визнаються виключною власністю народу України і надаються тільки у користування [2]. Таким чином, передача окремих ділянок надр та наявних у них корисних копалин у приватну власність законодавством не допускається. Схожі норми зустрічаємо у законодавстві інших держав (Російська Федерація,

Білорусь, Узбекистан). Однак, як свідчить історичний досвід, менш ніж два століття тому окремі ділянки надр на території України могли перебувати у приватній власності.

Першопочатково право власності на надра не було відокремлено від права власності на землю. Землевласник міг самостійно видобувати корисні копалини, що знаходилися в просторових межах його земельної ділянки та розпоряджатися ними на власний розсуд. Таке положення було закріплено, зокрема у римському праві [3]. Дещо пізніше держава виключає корисні копалини із власності землевласника і встановлює щодо них так звану гірничу регалію, цим самим оголошуючи їх об'єктом державної власності. На початку минулого тисячоліття гірнича регалія була проголошена практично у всіх країнах Західної Європи, зокрема у Німеччині (1158 р.), Франції (1262 р.), Англії (1262 р.) [4, с.11]. З часом у більшості держав на зміну принципу гірничої регалії або поряд з ним починає діяти принцип гірничої свободи.

На території Російської Імперії зазначені принципи було встановлено Іменним Указом Петра I від 10 грудня 1719 року «Про створення Берг-Колегії для ведення нею справ про руди та мінерали» [5]. Цим документом закладалися керівні положення щодо участі держави у врегулюванні гірничих відносин. На основі принципу гірничої регалії здійснювалося розмежування права власності на корисні копалини та на землі – в якій би формі власності не знаходилися останні, наявні в них руди вважалися власністю держави. Принцип гірничої свободи був похідним та продовжував принцип гірничої регалії: якщо вотчинник не здійснював видобуток наявних на своїх землях руд самостійно, то цим могли займатися будь-які інші особи навіть без його згоди. Для будівництва рудовидобувного заводу (на той час це був єдиний законодавчо визнаний різновид надрокористування) необхідним було одержання дозволу від держави як власника надр.

Першою пам'яткою права України, в якій згадується гірнича регалія, слід вважати «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743). В «Правах...», зокрема, зазначалося: «... знайдені руди, мінерали, різні барвні речі, мають бути взяті на монарха» [6, с.46]. В першій половині XIX ст. на територію України поширюється російське законодавство, основу якого становив Звід законів Російської імперії. На цей час дію принципів гірничої регалії та гірничої свободи було переглянуто і в кінцевому результаті вони діяли лише стосовно казенних земель. Щодо всіх інших категорій – право власності вотчинника поширювалося і на наявні на його землях корисні

копалини. Так, відповідно до розділу II Зводу установ та уставів гірничих 1893 року [7], право приватної власності поширювалося не лише на поверхню землі, але й на її надра, в тому числі і на всі мінерали та метали, які в них містилися. У зв'язку з цим кожному землевласнику дозволялось «шукати, копати, плавити і чистити метали, тобто золото, срібло, мідь, олово, свинець, залізо, а також мінерали і каміння, в тому числі – дорогоцінне, і все це обробляти на власний розсуд». Окрім цього, кожен землевласник міг на основі договору надавати іншій особі право здійснювати пошук руд на землях, які йому належать, і для їх переробки відкривати заводи.

Після Жовтневої революції розпочинається новий етап розвитку інституту власності на надра. Вирішальний вплив на цьому етапі відіграв акт, прийнятий в перші роки становлення радянської влади на території України, – «Тимчасові положення про соціалізацію землі» від 19 березня 1918 року. Цим документом проголошувалась, що в Українській Радянській Республіці будь-яка власність на надра, як і на землю та всі інші природні ресурси, скасовується назавжди. Право розпорядження надрами землі надавалося повітовій, губернській, обласній і федеративній Радянській владі під контролем останньої [8, с.77-78].

Відповідно до ст. 1 Гірничого положення СРСР – першого кодифікованого акта СРСР у сфері гірничих відносин, прийнятого 9 листопада 1927 року, надра землі у межах Союзу РСР визнавалися державною власністю і не могли бути предметом приватної власності [9]. Фактично це ж саме положення через п'ятдесят років було продубльовано в Основах законодавства СРСР про надра та прийнятому у відповідності до них Кодексі УРСР про надра, де у ст. 3 зазначалося: «...надра є державною власністю, тобто загальнонародним надбанням. Надра можуть перебувати виключно у власності держави і надаються лише у користування» [10]. Дія кодексу УРСР про надра продовжувалася до прийняття у 1994 році чинного на сьогодні КУпН, яким жодна із форм власності на надра не передбачається.

Цікавим є той факт, що Проект КУпН № 9013, зареєстрований 31 січня 2006 року [11], на відміну від діючого, визначав двох суб'єктів права власності на ділянки надр: державу (на родовища, корисні копалини яких віднесено до загальнодержавних, а також родовища, корисні копалини яких віднесено до місцевого значення (загальнопоширених), що знаходяться в межах земель державної власності) та територіальні громади (на родовища, корисні копалини яких віднесено до корисних копалин місцевого значення

(загальнопоширених), що знаходяться в межах земель комунальної власності). Проте законопроект був відхилений Верховною Радою України.

На закінчення варто зауважити, що хоча приватна форма власності на надра законодавством не передбачена, в окремих випадках громадяни можуть здійснювати надкористування без одержання спеціального дозволу та гірничого відводу. Мова йде про закріплене у ст. 23 КУпН право землевласників та землекористувачів на видобування корисних копалин місцевого значення, торфу та прісних підземних вод у межах наданих їм земельних ділянок для задоволення своїх побутових та господарських потреб. Видається, що зазначена норма є своєрідним відголоском ототожнення права власності на землю та на надра, закріпленого римським правом та тривалий час дійсним на території Російської Імперії.

Література

1. Конституція України // Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – 59 с. – (Серія «Законодавство України»).
2. Кодекс України про надра // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.
3. Черепакін Б.Б. Первоначальные способы приобретения собственности по действующему праву [Электронный ресурс] / Б.Б. Черепакін // Ученые записки Государственного Саратовского университета им. Н.Г. Чернышевского. – Саратов, 1924. – Т. II. Вып. 4. – С. 3-31 // Режим доступа: http://civil.consultant.ru/elib/books/22/page_5.html
4. Козьяков І.М. Забезпечення прокурором законності надкористування (теорія та практика прокурорського нагляду): навчальний посібник / Козьяков І.М., Корнякова Т.В., Серета Г.П.: за ред. Т.В. Корнякової. – К., Х.: Вид-во «Харків юридичний», 2006. – 424 с.
5. Хрестоматія по истории России с древнейших времен до наших дней: учеб. пособие / [А.С.Орлова, В.А.Георгиев, Н.Г.Георгиева, Т.А.Сивохина]. – М.: Проспект, 1999. – 588 с.
6. Правові основи майнових і земельних відносин. навч. посіб. / [Срмоленко В.М., Гафурова О.В., Гласова О.В. та ін.]: за заг. ред. В.М. Срмоленка. – К.: Магістр – XXI сторіччя, 2006. – 384 с.
7. Свод Законов Российской Империи (неофициальное издание). – СПб. – Т. 7: Устав монетный: Свод учреждений и уставов горных. – СПб., 1912.
8. Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної ради, постанов і розпоряджень уряду Української РСР. – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1963. – Т. I: 1917-1941 роки. – 1963. – 772 с.
9. О введении в действие горного положения Союза ССР: Постановление ЦИК и СНК СССР от 9 ноября 1927 года // СЗ. – 1927. – № 68. – Ст.ст. 687, 688.
10. Кодекс Української РСР про надра // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1976. – Дод. до № 27. – Ст. 225.
11. Проект кодексу України про надра [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_l/webproc4_1?id=&pf3511=26766

Іванна Богданівна Якуц
ДЕВАЛЬВАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ПРАВОВА І
МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА 320

Олег Ігорович Андрухів
ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ
ДЕПОРТАЦІЇ СІМЕЙ «ВОРОГІВ НАРОДУ» НА
ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР В 1944 –1950 РР. 324

Олександра Михайлівна Кузнецова
ЕВТАНАЗІЯ – МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ
АСПЕКТИ 330

Анастасія Сергіївна Уласевич
ДУХ ПРАВА І МОРАЛЬ ЯК ЙОГО НЕВІД'ЄМНИЙ
КОМПОНЕНТ 334

Микола Тарасович Дутка
ПРАВОВА НОРМА В МУНІЦИПАЛЬНОМУ ПРАВІ:
ХАРАКТЕРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ 337

Тарас Михайлович Лутчин
МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОГРАМОВИХ ДОКУМЕНТІВ
НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ГРУП
ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ 341

**СЕКЦІЯ III.
МОРАЛЬНИЙ ВИМІР ЦИВІЛЬНОГО,
ГОСПОДАРСЬКОГО, СІМЕЙНОГО ТА ТРУДОВОГО
ГАЛУЗЕЙ ПРАВА**

ДОПОВІДІ:

Андрій Михайлович Лушніков
СУТНІСТЬ І МОРАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА
ОСОБИСТИХ ТРУДОВИХ ПРАВ 344

Марина Володимирівна Лушнікова
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ
ТРУДОВИХ 347

Ольга Вікторівна Покатаєва
СПІРНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА
ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК
ПІДПРИЄМСТВ 351

ВИСТУПИ:

Любов Михайлівна Николайчук
ПОНЯТТЯ МОРАЛІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ 354

Микола Олексійович Стефанчук
ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МОРАЛЬНИХ
ЗАСАД СУСПІЛЬСТВА В ЦИВІЛЬНИХ
ПРАВОВІДНОСИНАХ 357

Ірина Володимирівна Вітовська
ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРИРОДОКОРИСТУВАЧІВ 360

Оксана Ярославівна Лаврів
ПРОЯВ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ТРУДОВОМУ
ПРАВІ УКРАЇНИ 364

Людмила Володимирівна Козловська
МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРАВочИНУ
ВІДМОВИ ВІД СПАДЩИНИ ЗА ЗАПОВІТОМ 367

Андрій Анатолійович Бутирський
МОРАЛЬНІ ЧИННИКИ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВ
СТОРОНАМИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ 369

Ольга Анатоліївна Грицан
РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЛАСНОСТІ
НА НАДРА 372